

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИНАМІЧНОГО КОМПОНЕНТУ ІНТОНАЦІЇ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЕМФАЗИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Однією з характерних ознак сучасних інтологічних досліджень є фокусування уваги фонетистів на істотній співвіднесеності інтонації з поняттям “смислу”. Робляться спроби виявити власні змістові категорії інтонації, з’ясувати не лише роль інтонації в актуалізації семантики слова, висловлення, тексту, а й оптимізації їх прагматики [6].

Відомо, що просодичними засобами виділяються найбільш семантичне навантажені елементи, передається оціночно-емотивне ставлення мовця до висловлюваного. Саме тому вивчення просодичних засобів емпізи художнього тексту викликає неабиякий інтерес.

За словниковими дефініціями емпіза - це виділення у смисловому відношенні частини висловлення (групи слів, слова чи частини слова), яке забезпечує експресивність мовлення [1].

Експресивність, як широке поняття, передбачає адекватне оптимальне цілеспрямоване донесення до слухачів змістової, модальної й емоційної сторін повідомлення, вплив мовлення на слухача. Категорія експресивності включає такі складові, як логічна експресивність (виразність), модальна експресивність та емоційна експресивність. Під логічною мовною експресивністю (виразністю) розуміють адекватне оптимальне донесення змісту повідомлення; під модальною мовною експресивністю - донесення ставлення мовця до висловлюваного; під емоційною мовною експресивністю - донесення емоційного забарвлення висловлення [3, 50].

Коли мова йде про шляхи досягнення експресивності, неминуче виникають питання про те, у яких випадках і які саме мовні маніфестації є більш експресивні, ніж інші, чи навпаки, менш експресивні, ніж їх інваріанти - нейтральні маніфестації, та якими саме засобами досягається очікуваний ефект. Об’єкт дослідження має багатогранний характер. Адже існує цілий ряд мовних засобів емпізи; в англійській мові, наприклад, це і система слів-інтенсифікаторів, представлена різними частинами мови, афікси та деякі аналітичні форми, ряд складних синтаксичних методів підсилення висловлення тощо. Нас цікавитимуть просодичні особливості емпізи.

Мовленнєва інтонація як сукупність системно обумовлених просодичних характеристик мовлення, до яких належать частота основного тону голосу (висотний або мелодійний компонент); інтенсивність (динамічний компонент); тривалість (часовий, темпоральний компонент); пауза; тембр [5], як і будь-який системний об’єкт, визначається різноманітними типами внутрішніх і зовнішніх зв’язків, констатуючих її елементів. Таким чином, емпіза у художньому тексті передається комплексною дією інтонаційних компонентів (усіх чи декількох) з превалюванням дії певних з них, в залежності від внутрішньо- та зовнішньолінгвістичних чинників. При реалізації емпізи компоненти інтонації (тон, інтенсивність, час і т. д.), які створюють кожен свою еубсистему, втрачають свої надлишкові якості, функціонально навантаженими залишаються лише ті з них, які сприяють реалізації кінцевої мети мовленнєвої дії [2, 15].

Співвідношення компонентної взаємодії ґрунтується не лише на особливостях реалізованого тексту (належності його до певного фоностилю), а й на особливостях інтонаційної системи мови в цілому. Отже, при реалізації емпізи художнього тексту не носієм мови необхідно враховувати інтонаційні особливості мови, якою написаний текст, та рідної мови читача.

У кожній мові існує власний просодичний інвентар для досягнення експресивності, тому функціонування інтонаційних засобів емпізи має специфічний характер, хоча, звичайно, спостерігаються і типологічні риси, що пояснюється існуванням мовних універсалій.

При реалізації художнього тексту україномовним читачем відмінні просодичні риси емпізи спричиняють неабиякі труднощі. Прагнучи якнайефективніше актуалізувати закладену у текст інформацію, мовець, перш за все, намагається використати набуті ним навички

виразного читання іноземною мовою, проте інтонаційні звички рідної мови сильно впливають на даний процес і спричинюють інтерференцію.

Термін “лінгвістична інтерференція”, за свідченням Б. Гавранека, був введений Празькою школою, але Й. Юхас вважає, що Б. Гавранек помиляється, так як цей термін вперше зустрічається ще у І. Епштейна (1915). Все ж, І.Епштейн, очевидно, використовував його з психологічним значенням і пріоритет у вживанні терміну “інтерференції” слід віддати А. Мейє, який користувався ним у своїх лекціях з “Загальної теорії лексики” у 1924 - 1925 р. у Колеж - де - Франс [4, 56].

Під просодичною інтерференцією дослідники розуміють процес і результат проникнення просодичної системи однієї мови в іншу, що проявляється у вигляді відхилень від інтонаційної норми іноземної мови.

Просодична інтерференція зацікавила лінгвістів порівняно недавно. У рамках фонетики це явище традиційно розглядається на матеріалі сегментного рівня дослідження і окремих просодичних контурів на супрасегментному рівні. Що ж до супрасегментного рівня, то велика робота у цьому напрямку здійснена білоруськими дослідниками А.А.Метлюк, Е.Б.Карневською, Н.Г.Нікуліною та ін. [8, 114].

Відомо, що відхилення на просодичному рівні найбільше помітні при озвученні великих фонетичних одиниць: надфразових єдностей, текстів. Для прогнозування й усунення вищезгаданих відхилень необхідне скрупульозне вивчення явищ просодичної інтерференції.

Існує два методи дослідження явищ інтерференції: контрастивно-порівняльний та метод аналізу помилок, які практично невіддільні один від одного. Контрастивний аналіз двох, рідше декількох, мов націлений на виявлення їх подібностей та відмінностей. Саме відмінності слугують потенційним джерелом інтерференції.

При відтворенні англійських художніх текстів українськими мовцями просодичні особливості емпізи матимуть відмінності:

- у якості (при домінуванні одних і тих же компонентів у реалізації емпізи);
- у дистрибуції (невірне вживання, заміна одних елементів іншими).

Відомо, що превалюючим просодичним засобом емпізи є наголос на важливій у смисловому відношенні частині висловлення, групі слів чи частині слова.

Розглянемо деякі особливості підсистеми динамічного компоненту в англійській та українській мовах.

Ідентифікація слова у звуковій реалізації художнього тексту зумовлена не лінійними межами, а наголосом, що має організуючу функцію (організовує навколо себе ненаголошені склади). Місце наголосу визначає тим самим акцентну структуру слова, приєднуючи проклітики та енклітики. На наголошених голосних локалізується найбільш важлива інформація, яка на рівні синтагматики може вступати у контрастивні відношення. Дія наголосу в слові закріплює орфоепічну норму його звучання, диференціює слова, які співпадають за фонетичним складом, і конкретизує семантику складних елів.

В українській та англійській мовах наголос є вільним та рухомим. Наприклад, 'photograph, - pho'tography - photo'graphic; голова - голову - голів. Місце наголосу в слові залежить від складних історичних причин і, в основному, від акцентних закономірностей мови. Хоча словесний наголос не є компонентом інтонації, він суттєво впливає на розподіл наголосу у фразі і, таким чином, реалізація словесних наголосів є важливою ланкою для просодичної організації тексту.

Акцентна специфіка української мови полягає у її слабко наголошеності, тобто проявляється незначна різниця між наголошеними і ненаголошеними складами [7], коли ж в англійській мові акцентна структура за гучністю своїх складів нагадує піраміду: найближчі до наголошеного складу ненаголошені склади є гучнішими, ніж подальші (що створює т.з. drum-beating ефект).

Виділення слів у фразі має назву фразового наголосу, що є одним з основних компонентів інтонації. Розрізняють два типи фразового наголосу: централізований і децентралізований, які пов'язані з виділенням двох типів смислового центру. Перший тип складається з одного-двох індивідуально виділених слів, інший представлений всією фразою в цілому. Обидва типи існують у двох різновидах: емпатичному і неемпатичному.

Звичайно у синтагмі міститься один-два центри інформації, смислових центри, на яких мовець хоче сконцентрувати увагу слухача.

Наприклад:

I 'tried to 'sense what was 'happening. (Слова *tried, sense, happening* складають ^ смисловий центр висловлення і є тим головним, що мовець повідомляє слухачу).

Виділяючи у фразі будь-яке слово, що знаходиться перед останнім смисловим словом, тобто зсуваючи завершальний наголос синтагми вліво, до початку фрази, ми вживаємо централізований фразовий наголос, і зміст фрази представляється уже не як єдине ціле, а як найважливіша частина єдиного цілого.

Наприклад:

What I'm 'fumbling to 'say\ is that I felt 'different about, Jennifer.

При озвученні англійських художніх текстів україномовні читачі припускаються ряду помилок у реалізації фразових наголосів, замінюючи децентралізовані на централізовані і навпаки.

It's supposed to reveal things about the, guys \ they 're going to 'marry. (Реалізація! здійснена англійським актором).

У 7-ми з 10-ти відтворень даного сегменту тексту україномовними читачами високий низхідний тон (High Fall) зміщувався з слова *reveal* на слово *things*; у ще двох випадках цей наголос реалізували на слові *supposed*. Там зміщення призводять не лише до невірної передачі авторського задуму, а й у деяких випадках ускладнюють сприйняття тексту. Відхилення у реалізації одиниць надсегментного рівня спричинені концентрацією читача на лексико-граматичній структурі, відсутністю будь-яких пунктуаційних позначок тощо.

Причини розміщення фразового наголосу на тих чи інших словах є до деякої міри невіршеною проблемою, хоча цілком ясно, що його реалізація залежить від контексту (лінгвістичного та нелінгвістичного), у якому дана фраза реалізується.

Аналіз реалізації динамічного компоненту в англійських художніх текстах україномовними читачами засвідчує відмінності в інтенсивності висловлюваного, що пояснюється специфікою прояву інтонаційних систем порівнюваних мов. При контрастивному дослідженні було з'ясовано, що для української мови характерний зсув тонального піку в бік ядра, тоді як у англійській мові пік інтенсивності припадає, як правило, на перший наголошений склад тоногрупи [10, 56].

Сильним фразовим наголосам, крім інтенсивності, притаманна ще й тональна активність. До них відносяться наголоси рівного тону (статичні наголоси Static Stresses), і декілька типів наголосів зі змінною висотою тону (кінетичні наголоси Kinetic Stresses), якими звичайно оформляється завершення синтагми.

В англійській, як і в українській мовах, є два основних тони завершення синтагми: низхідний, або падаючий, і висхідний, або зростаючий. Проте тони англійського та українського закінчень синтагми суттєво відрізняються один від одного. Для англійського низхідного тону характерне більш різке

(круте) падіння, ніж для українського. В англійському висхідному тоні, якщо завершальний наголос (Nuclear Stress) падає на останній склад синтагми, спостерігається більше поступовості, "заокругленості". В

українському висхідному тоні за тих же умов -більше стрімкості; останній наголошений склад вимовляється високо, а попередній низько [9, 208]. Подібні відмінності спричиняють появу інтерферованих просодичних структур при реалізації англійських художніх текстів україномовними читачами.

Отже, при реалізації динамічного компонента інтонації для досягнення емпізи у англійських художніх текстах, озвучення яких здійснюється не носіями мови, спостерігається ряд особливостей, що пояснюються складними механізмами взаємодії інтонаційних систем англійської та української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - М.: Сов. энцикл., 1969. - 606с.;
- [Лингвистический энциклопедический словарь.- М., 1990.-303с.
2. Борисюк І.В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення.-К.: Наук. думка, 1990-204с.
3. Бровченко Т.О. Інтонаційні засоби мовної експресивності // Мовознавство.- 1980.- Вип. 2.- С.49-55.
4. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. — К.: Вища школа, Изд-во при Киев. | Ун-те.1974.
5. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. - М.: Высш. школа, 1979.- 312 с.
6. Калига А. Фоносемантика у загальній системі семантичного значення. - "Наукові записки" Тернопільського пед, ун-ту ім. В.Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. - 1998. -№ 1. - С. 130-135.
7. Карпенко Ю.А. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови.— Одеса: Чорномор'я, 1996.-144 с.
8. Нушикян С.А. Просодическая интерференция при обучении эмоциональной речи // Фонетическая интерференция: Межвуз. сб. науч. тр. - Иваново: ИВГУ, 1985.- С. 113-122.
9. Селезнев В.Х. Пособие по развитию навыков английской интонации.- М.: Высш. школа, 1983-312с.
- 10.Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения.— М.: Высш. школа, 1990-142с.

Наталія Рибіна

ОДИНИЦІ РИТМУ ЯК СКЛАДОВІ ПРОСОДИЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Лінгвістика тексту як галузь філологічної науки все більше привертає увагу дослідників. Причина, передусім, в її прикладній орієнтації, в інтересі до питань будови текстів | різних жанрів, їх структурних одиниць у всій їх складності та багатогранності. Сама наука "лінгвістика тексту" не нова, хоч сам термін з'явився лише у ХХ ст. Це наука змістової конструкції тексту, основна мета якої- дослідити, як формується, виникає текст загалом та його окремі субструктури [11, 3]. Вона поставила ряд проблем, пов'язаних і з ритмічною організацією тексту. На думку деяких дослідників [1; 4; 6; 7; 14], найрадикальнішими з них є:

проблема виявлення одиниць ритму, встановлення ролі просодії у формуванні ритмічних одиниць, вивчення функцій ритму в тексті та ін.

Більшість дослідників приходять до спільної думки про те, що ритм є імманентною властивістю людського мовлення і відтворюється носіями мови з моменту усвідомленого говоріння. Лінгвістичні уявлення щодо ритму тісно пов'язані з розглядом його, з однієї сторони, як форми сприйняття мовленнєвого потоку та, з іншої сторони, як механізму, який поділяє цей потік на ритмічні одиниці і об'єднує їх в структури, ідентичні для мовця і слухача в певній мовній спільності.

Ритм - основа хроноструктури мовленнєвого потоку і служить мірою часу в мовленні. Поняття ізохронності (рівночасності поділу на ритмічні відрізки, рівні між собою за кількістю часу, потрібною для їх читання) є одним з фундаментальних в теорії мовленнєвого ритму. Саме воно лежить в основі поділу мов на такторахуючі і складорахуючі [10, 16]. Питання ізохронності в англійській мові було розглянуто ще у 1775 р. Дж.Стилем, який помітив рівність часових інтервалів між пульсаціями (каденціями) на перцептивному рівні, тобто відзначав рівність не лише міжударних інтервалів, але і ритмічних фраз (каденцій, за термінологією Дж.Стиля). В основі існуючих тоді теорій лежав або принцип рівності міжударних інтервалів (теорії рівності такта цього інтервалу), або принцип нерівності розподілу складової тривалості